

ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՈՒՄ
1970-80-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Որևէ երկրի կամ նրա մի հատվածի բնակչության ժողովրդագրական իրավիճակն ուսումնասիրելիս առաջնահերթորեն ուշադրություն է դարձվում այնպիսի իրողությունների վրա, ինչպիսիք են բնակչության թիվը, կազմը և վերարտադրության ռեժիմը¹:

Մեր կողմից կատարված հետազոտությունը վերաբերում է 1970-87թթ. Լենինականի բնակչության ժողովրդագրական փոփոխություններին, և քննարկվում են քաղաքի բնակչության թվի շարժընթացին, վերարտադրությանը և ընտանիքի կազմին վերաբերող հարցեր: Հարկ է նշել, որ քաղաքային կյանքի՝ նշված ժամանակահատվածի ժողովրդագրությանը վերաբերող աշխատանքներ հրատարակի վրա առայժմ չկան:

1970թ. մարդահամարի նախնական տվյալներով Լենինականն ունեցել է 164 հազար բնակիչ²: Ավելի հստակ պատկերացում կազմելու համար 1970-87թթ. Լենինականի բնակչության շարժընթացի մասին, այն ներկայացնենք աղյուսակով (բնակչության թվին վերաբերող տվյալները վերցված են Գ.յումրու տարածքային վիճակագրական ծառայությունից): Աղյուսակից երևում է, որ 1970-87թթ. Լենինականի բնակչության թիվը ավելացել է 63.4 հազարով, այսինքն 27.7%-ով: 1970-75թթ. բնակչության թվաճի տարեկան միջինը կազմել է 1,3%, 1976-79թթ.՝ 1,8%, 1980-87թթ.՝ 1.0%: Ինչպես տեսնում ենք, բնակչության թվաճի տեմպերն ավելի բարձր են եղել 1970-80թթ.: 1982թ. սկսած՝ մեկնածների թիվը Լենինականում սկսում է գերազանցել եկածների թվին:

Նշված ժամանակահատվածում Լենինականի բնակչության աճն իր տեմպերով զիջել է Երևանի և Կիրովականի բնակչության աճի ցուցանիշներին: Համեմատության համար նշենք, որ 1970-87թթ. Երևանի բնակչության թվաճը կազմել է 34.3%՝ 766.7 հազարից հասնելով 1.1միլիոնի, իսկ Կիրովականինը՝ 34.3%՝ 111հազարից հասնելով 169 հազարի³: Նման երևույթը բացատրվում է Երևանում արդյունաբերության, գիտական, մշակութային և կրթական պոտենցիալի կենտրոնացմամբ, ինչն էլ հանգեցրեց այն բանին, որ գյուղական և փոքր քաղաքների բնակչությունը նախընտրեց բնակություն հաստատել հատկապես մայրաքաղաքում: 1960-ական թվականներից Կիրովականում զարկ տրվեց տնտեսության աշխատատար ճյուղերի (քիմիական և թեթև արդյունաբերության, մեքենաշինության) զարգացմանը, ինչն աշխատանքային նոր ռեսուրսների պահանջարկի ավելացման պատճառ հանդիսացավ, իսկ Լենինականում, ընդհակառակը, 70-ականների կեսերից սկսած՝ նկատվեց աշխատանքային ռեսուրսների ավելցուկ, որն էլ նպաստեց դեպի տարբեր միութենական հանրապետություններ, մասնավորապես, դեպի Ռուսաստան սեզոնային արտադադրի աճին: Ավելացնենք նաև, որ 1981-82թթ. Լենինականում զբաղվածների թիվը նվազել է երկու հազարով. դա կազմում է տնտեսության մեջ զբաղվածների ընդհանուր թվի 2,7%-ը⁴:

1982 թվականից սկսած՝ Լենինականի բնակչության թվաճի միակ աղբյուր դառնում է բնական աճը, որի հիմնական ցուցանիշների՝ ծնելիության և մահացածության բոլոր տվյալները ներկայացվում են ստորև (տե՛ս աղյուսակներ 2,3):

Ծ ն ե լ ի ո թ յ ո ն ը. 1970-87թթ. Լենինականում ծնելիության վիճակը եղել է կայուն, ինչը մեր կարծիքով պայմանավորված էր ժողովրդագրական կայուն վիճակով: Ծնելիության բարձր ցուցանիշներ գրանցվել են 1982-87թթ., և դա պիտի բացատրել հիմնականում ամուսնությունների թվի աճով: Ներկայացված աղյուսակի տվյալներն ասվածի վկայություններն են: Ընդհանուր առմամբ ծնելիության գործակցի վրա դրական ազդեցություն է ունեցել նաև ներգաղթը Շիրակի և Ջավախքի գյուղական ու փոքր քաղաքային բնակավայրերից:

¹ Основы теории народонаселения, М., 1986, стр. 274–283.

² О предвыборительных итогах всесоюзной переписи населения 1970 года, М., 1970, стр. 13.

³ Население СССР. 1987 год, Статистический сборник, М., 1988, стр. 36–37.

⁴ Ленинанкан, Статистический сборник, Л., 1984, стр. 65.

Աղյուսակ 1. Լենինականի բնակչության շարժը 1970-87թթ. ըստ Գյումրու տարածքային վիճակագրության ծառայության տվյալների

Տարեթիվեր	Բնակչ. ընդհանուր թիվը	Բնակչ. ընդհանուր աճը (հազ.)	Բնակչության աճը (պրոմիլ)
1970	164966		13,2
1971	167358	+2.4	14,2
1972	171043	+3.7	14,1
1973	175484	+4.4	13,8
1974	179793	+4.3	13,5
1975	183561	+3.8	14,3
1976	187933	+4.4	13,6
1977	192261	+4.2	13,0
1978	196394	+4.1	11,9
1979	207000	+10.6	12,8
1980	209676	+2.8	12,3
1981	212605	+2.9	13,5
1982	215300	+2.7	13,0
1983	217800	+2.5	12,8
1984	220400	+2.6	13,4
1985	223300	+2.9	13,4
1986	226100	+2.8	14,4
1987	228400	+2.3	12,4

Աղյուսակ 2. Լենինականի բնակչության ծնելիության և նրա գործակիցի շարժընթացը (տվյալները վերցված են Գյումրու ԲԿԱԳ-ի տարածքային բաժանմունքից)

Տարեթիվեր	Ծնվածների թիվը	Տարբերությունը նախորդ տարվա համեմատությամբ	Ծնելիության գործակիցը (պրոմիլ)	Ծնելիության գործակիցը համարակետությամբ (պրոմիլ)	Ամուսնությունների թիվը
1970	3214		19,4	22,3	1240
1971	3367	+153	20,0	22,8	1355
1972	3471	+104	20,1	22,7	1246
1973	3433	-38	19,7	22,2	1348
1974	3497	+64	19,2	22,0	1384
1975	3674	+177	19,8	22,1	1543
1976	3665	-9	19,2	22,8	1425
1977	3603	-62	18,4	22,6	1589
1978	3468	-138	17,3	22,4	1785
1979	3806	+338	18,4	23,0	1798
1980	3669	-137	17,7	22,8	1753
1981	3993	+324	18,8	23,6	1713
1982	4004	+11	18,6	23,4	1834
1983	4033	+29	18,5	23,7	1454
1984	4114	+81	18,6	24,4	1973
1985	4255	+141	19,1	24,2	1765
1986	4433	+178	19,6	24,1	1814
1987	4143	-290	18,7	23,0	1569

Ծնելիության գործակիցը թեպետ ընդհանուր պատկերացում է տալիս բնակչության շարժընթացի մասին, սակայն թերի է ու չի կարող արտացոլել նրա համեմատաբար լիարժեք պատկերը: Այս պարագայում նպատակահարմար է օգտվել նաև ծնելիության հատուկ գործակիցից, որը որոշակի ժամանակահատվածում ծնվածների թվի և 15-49 տարեկան կանանց միջին թվի հարաբերության հազարապատիկն է:

Այսպես, մեր կողմից կատարված մոտավոր հաշվարկներով՝ 1970թ. Լենինականում ծնելիության հատուկ գործակիցը 1000 բնակչի հաշվով կազմել է 19.4, 1979թ և 1987թ.՝ 23.0⁵, որը, ընդունված չափանիշների համեմատությամբ, միջին մակարդակի է : Մ ա հ ա ց ու թ յ ու ն ը . Մ ա բնակչության վերարտադրության գործընթացում երկրորդ կարևոր չափանիշն է: Բնակչության ժողովրդագրական պատկերը թերի կլիներ առանց մահացածության ցուցանիշների վերլուծության: Բնական աճի ռեալ տվյալներ մահացության գործակիցների բացակայության դեպքում հնարավոր չէ ունենալ:

Ընդհանրապես մահացածության ընդհանուր գործակիցը բնակչության վերարտադրության քանակական չափորոշներից է և ըստ տարիքային խմբերի՝ տարբեր է. այն ավելի բարձր է մանկահասակների ու ծերերի մոտ, և ավելի ցածր է միջին տարիքային խմբում: Այդ իսկ պատճառով, ավելի հավաստի է մահացածության տարիքային կամ հատուկ գործակիցը, որտեղ, հատկապես, կարևորվում է մանկամահացության (մինչև մեկ տարեկան) ցուցանիշը⁶: Ինչպես ցույց է տրվում ստորև, 1970-87թթ. Լենինականում գրանցվել են մահացածության մախ աննշան աճի և ապա՝ նվազման միտումներ: Այդ տարիներին մահացությունների գումարային թիվը կազմել է 20.2 հազ. մարդ, տարեկան միջինը 1.2 հազ.: Ընդ որում, էական տարբերություն չի նկատվում Լենինականում և ամբողջ հանրապետությունում մահացության գործակիցների միջև: Մահացածության ամենաբարձր գործակիցը քաղաքում դիտվել է 1970 թվականին՝ 6.1 պրոմիլե, ամենացածրը՝ 1980-ին՝ 4.8 պրոմիլե, իսկ հանրապետությունում՝ համապատասխանաբար 1985-ին՝ 5.9 պրոմիլե և 1971-ին՝ 4.9 պրոմիլե:

Աղյուսակ 3. Լենինականի բնակչության մահացածության ցուցանիշները 1970-87թթ. (տվյալները վերցված են Գ.յումրու ԶԿԱԳ-ի տարածքային բաժանմունքից)

Տարե - թվեր	Մահացածների թիվը	Տարբերությունը նախորդ տարվա համեմատ.	Բնակչության միջին թիվը (հազ.)	Մահացածության գործակիցը (պրոմիլ)	Մահացածության գործակիցը հանրապետությունում (պրոմիլ)
1970	1034		165.0	6.1	5.1
1971	979	-55	167.3	5.4	4.9
1972	1054	+75	171.1	5.8	5.2
1973	1008	-46	175.5	6.2	5.2
1974	1055	+47	179.8	5.5	5.2
1975	1048	-7	183.4	5.4	5.5
1976	1113	+65	188.0	5.8	5.4
1977	1107	-6	192.3	5.7	5.4
1978	1123	+18	196.4	5.6	5.5
1979	1158	+33	207.0	5.3	5.6
1980	1091	-67	209.7	4.8	5.5
1981	1127	+36	212.6	5.1	5.3
1982	1199	+72	215.3	5.1	5.5
1983	1244	+45	217.8	5.5	5.7
1984	1149	-95	220.4	5.0	5.8
1985	1266	+117	223.3	5.8	5.9
1986	1177	-89	226.1	5.3	5.7
1987	1308	+131	228.4	5.7	5.7

Նշված ժամանակահատվածում քաղաքի բնակչության կտրուկ աճին զուգընթաց մահացության աճի աննշան լինելը արդյունք է ոչ միայն բնակչության սոցիալական բարձր կենսամակարդակի, այլ նաև մանկամահացության ցածր ցուցանիշի, ինչպես նաև 60-ից բարձր տարիք ունեցողների քանակի ավելացման: Մեր կողմից կատարված մոտավոր հաշվարկներով մանկամահացության գործակիցը մահացածների ընդհանուր թվի մեջ 1970թ. կազմել է 8.4 պրոմիլե, 1979թ.՝ 8.2, 1987թ.՝ 7.4: 60-ից ավելի

⁵ Դաշտային էթնոժողովրդագրական նյութեր (ԴԷՆ), տեսք 3 :
⁶ В. К о з л о в, Этническая демография, М. 1977, стр. 156.

տարիք ունեցողների թիվը 1970թ, կազմել է 16950 մարդ (703-ը մահացել են), 1979թ՝ 19136 (մահացել են 833-ը), 1987թ՝ 24220 (մահացել են 1005-ը)⁷:

Բ ն ա կ ա ն ա ճ ը. Ինչպես հայտնի է, բնական աճը բնակչության վերարտադրության հիմնական ցուցանիշներից է, որը կախված է ծնելիության բարձր և մահացության ցածր գործակիցներից: Լենինական քաղաքի բնակչության աճը 1970-87թթ. ունի հետևյալ պատկերը. 1970թ. Լենինականում ծնունդների և մահացությունների թիվը համապատասխանաբար եղել է 3214 և 1034, ինչից հետևում է, որ բնական աճը կազմել է 2180 մարդ, 1979թ՝ համապատասխանաբար 3806 և 1158, որի դեպքում բնական աճը կազմել է 2648 մարդ, 1987թ՝ 4143 և 1308, այսինքն՝ բնական աճը կազմել է 2965 մարդ: Բնական աճի գործակիցը նշված տարիներին համապատասխանաբար եղել է 13.1, 13.1 և 13.0 պրոմիլե, իսկ սա նշանակում է, որ ծնունդների և մահացության աստիճանական աճին զուգընթաց՝ բնական աճի գործակիցը գրեթե չի փոփոխվել :

Մ ե խ ա ն ի կ ա կ ա ն շ ա ր ժ ը բնակչության վերարտադրության վրա ազդող գործոններից է: Ավելի հստակ պատկերացում կազմելու համար նշված ժամանակահատվածում քաղաքի բնակչության մեխանիկական շարժի մասին, այն ներկայացնենք աղյուսակով, որի տվյալները վերցրել ենք Գյումրու տարածքային վիճակագրական ծառայությունից:

Աղյուսակ 4. Բնակչության մեխանիկական շարժը Լենինականում 1970-87թթ.

Տարեթվեր	Եկածներ	Մեկնածներ	Տարբերությանը	Մեխանիկական աճը %-ով
1970	3880	2560	+1320	0.8
1971	3638	2325	+1313	0.7
1972	4549	2467	+2082	1.2
1973	4287	2370	+1917	1.0
1974	4385	2722	+1663	0.9
1975	4545	2773	+1772	0.9
1976	3935	2362	+1573	0.8
1977	4106	2626	+1480	0.7
1978	3238	2733	+505	0.2
1979	3263	2780	+483	0.2
1980	3046	2620	+426	0.2
1981	2526	2597	-71	-0.03
1982	2442	2763	-321	-0.1
1983	2731	2882	-151	-0.06
1984	2675	3127	-452	-0.2
1985	3219	3340	-121	-0.05
1986	2896	3846	-950	-0.4
1987	2950	3528	-578	-0.2

Աղյուսակից երևում է, որ 1970-87թթ. եկածների ընդհանուր թիվը Լենինականում կազմել է 62,3 հազար մարդ, իսկ մեկնածներինը՝ 50.4 հազար: Մա նշանակում է, որ քաղաքի բնակչության մեխանիկական աճի հաշվեկշիռը այդ տարիների համար կազմում է +11.9 հազար մարդ: Նշված ժամանակահատվածում բնակչության տարեկան միջին մեխանիկական աճը փաստորեն կազմել է 700 մարդ, իսկ բնական աճը՝ տարեկան 2818 մարդ: Այսինքն՝ բնակչության թիվը հանրապետության երկրորդ քաղաքում այդ տարիներին միջին հաշվով տարեկան ավելացել է մոտավորապես 3500 մարդով:

⁷ Հաշվարկը կատարվել է Գյումրու ԶԳԱԿ-ի տարածքային բաժանմունքի տվյալների հիման վրա:

1982-87թթ. միջև ընկած ժամանակահատվածում, սպառողական վիճակագրական տվյալների համաձայն, մեկնածների թիվը Լենինականում գերազանցել է եկածների թվին, և տարբերությունը կազմել է 2644 մարդ:

ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В г. ЛЕНИНАКАНЕ В 1970—80гг.

_____ Резюме _____

_____ А. Бояджян _____

Данные переписи населения Советского Союза 1970 и 1979гг.. и официальные текущие статистические данные дают возможность представить этнодемографическую ситуацию г. Ленинакана в период с 1970 по 1987гг.

Анализ этих данных показывает, что в исследуемый период прирост населения составил 27.7%, коэффициент рождаемости увеличился 1.2 раза, смертность понизилась 1.0 раза. а естественный прирост населения возрос более чем в 1.4 раза. Подобное демографическое положение обусловлено устойчивыми политическими и социально-экономическими условиями и сравнительно высокими темпами роста иммиграции и естественного прироста.